

skou Střední Asii do Himálaje, kde vystupuje až k horní hranici zemědělsky obdělávané pů-

dy. Možnost dalšího přechodného zavlečení se sovětským obilím nebo osivem.

9. *Stellaria* L. — ptačinec*)

Stellaria LINNAEUS Sp. Pl. 421, 1753. — Syn.: *Alsine* L. Sp. Pl. 272, 1753 incl. — *Larbrea* ST-HIL. Mém. Mus. Paris 2: 261, 1815 incl. — *Stellaria* L. subgen. *Eustellaria* PAX in ENGLER et PRANTL Natürl. Pflanzenfam. 3/1b: 79, 1899. — *Alsinaula* DOSTÁL Folia Mus. Rer. Natur. Bohem. Occid.-Bot. 21: 4, 1894, nom. illeg.

Lit.: MURBECK S. S. (1899): Die nordeuropäischen Formen der Gattung *Stellaria*. Bot. Not. 1899: 193-219. — HEGI G. (1911): Zwei Unterarten von *Stellaria nemorum* L. Mitt. Bayer. Bot. Ges. 2: 340-341. — PETERSON D. (1936): *Stellaria*-Studien. Bot. Not. 1936: 281-419. — OTRUBA J. (1938): *Stellaria Frieseana* Ser., ptačinec dlouholistý nebo tundrový. Čas. Vlasten. Mus. Spolku Olomouc 51: 17. — SMEJKAL M. (1951): Ptačinec dlouholistý ve Žďárských horách. Čs. Bot. Listy 4 (1951-1952): 29-31. — WHITEHEAD F. H. et SINHA R. P. (1967): Taxonomy and taxometrics of *Stellaria media* (L.) Vill., *S. neglecta* Weihe and *S. pallida* (Dumort.) Piré. New Phytol. 66: 769-784. — LUDWIG W. et LENSKI I. (1969): Zur Kenntnis der hessischen Flora. Jb. Nassau. Ver. Naturk. 100: 112-133. — GODEAU M. M. (1973): *Stellaria media* (L.) Vill., *S. neglecta* Weihe, *S. pallida* (Dum.) Piré: Observation des téguments séminaux au microscope électronique à balayage. C. R. Séances Acad. Sci. 277D: 2381-2384. — RAUSCHERT S. (1973): Zur Nomenklatur der Farn- und Blütenpflanzen Deutschlands (III.). Feddes Repert. 83: 645-662 [k otázce platného jména *S. uliginosa*]. — SCHOLTE G. A. M. (1978): Biosystematic studies in the collective species *Stellaria media* (L.) Vill. 1. Proc. Koninkl. Nederl. Akad. Wetensch., ser. biol.-med., 81: 442-456. — TOWPASZ K. (1981): *Stellaria neglecta* Weihe w Polsce. Zesz. Nauk. Uniw. Jagiell. 566/8: 11-24.

Jednoleté, dvouleté nebo vytrvalé byliny. Lodyhy oblé nebo čtyřhranné. Listy celokrajné, špičaté nebo zašpičatělé, přisedlé nebo dolní řapíkaté. Květy ve volných, zřídka klubkovitě stažených vidlanech, vzácně jednotlivé; listeny blanité, bělavé, s úzkým zelenavým nebo hnědavým středním proužkem nebo celé bylinné, podobné horním lodyžním listům. Kališních lístků 5, vejčité až kopinaté, bylinné, s blanitým bělavým okrajem, 1- nebo 3žilné, za plodu přitisklé k tobolce; korunních lístků 5, dvouklané a až dvousečné, bílé, někdy zakrnělé nebo chybějí; tyčinek zpravidla 10, řidčeji 3-5 nebo jiný počet; gyneceum srostlé ze 3 plodolistů, semeník svrchní, čnělky 3. Tobolka úzce až široce vejcovitá nebo kulovitá, mnohosemenná, otvírající se 6 chlopněmi. Semena okrouhle ledvinovitá, na povrchu vrásčitá, zrnitá nebo papilnatá. — Asi 100 druhů, převážně v Eurasii a z části Severní Ameriky, s těžištěm v horách Střední Asie. Velmi malé zastoupení v pohorích Afriky, Střední a Jižní Ameriky, v Austrálii a Oceánii. — Protandr. Protogyn. Entomogam. Autogam.

- 1a Lodyha oblá; listeny vejčité až široce vejčité nebo eliptické, alespoň dolní dlouze řapíkaté, jejich čepel 1,5-3 × delší než široká 2
- b Lodyha čtyřhranná; listeny kopinaté, čárkovitě kopinaté až čárkovité nebo eliptické, zpravidla přisedlé, zřídka velmi krátce řapíkaté, jejich čepel 2,5-10 × delší než široká 3
- 2a Korunní lístky přibližně 2 × delší než 6-7 mm dl. kalich; lodyha alespoň v horní části kolem dokola měkce chlupatá; listeny 25-80 mm dl., listeny na okraji hustě dlouze brvitě . . . . . 1. *S. nemorum*
- b Korunní lístky nanejvýš o 1/3 delší než 2-6 mm dl. kalich nebo koruna chybí; lodyha jednořadě, řidčeji dvouřadě chlupatá; listeny 5-30(-50) mm dl., listeny na okraji velmi roztroušeně brvitě nebo lysé . . . . . 2-4. *S. media* agg.
- 3a Listeny celé bylinné, podobné horním lodyžním listům; korunní lístky nanejvýš dvouklané, 1,5-2 × delší než kališní; tobolka kulovitá; listeny 4-9(-14) cm dl. . . . . 5. *S. holostea*
- b Listeny blanité, bělavé, nanejvýš s úzkým zelenavým nebo nahnědlým středním proužkem, tvarem i velikostí odlišné od lodyžních listů; korunní lístky dvoudílné až dvousečné, nanejvýš 1,5 × delší než kališní; tobolka vejcovitá až úzce vejcovitá; listeny 1-4 cm dl. 4
- 4a Korunní lístky kratší než 2,0-3,5 mm dl. kalich, zřídka chybějí; květní stopky pod kalichem nálevkovitě ztlustlé; listeny (5-)10-25 mm dl., eliptické až podlouhlé nebo úzce obvejčité; květenství zdánlivě úžlabní (koncová listnatá větévka obvykle přerůstá nejhořejší vidlan) . . . . . 6. *S. uliginosa*
- b Korunní lístky delší nebo alespoň zděli 2-7 mm dl. kalicha, výjimečně chybějí; květní stopky nejsou ztlustlé; listeny 15-20 mm dl., úzce kopinaté až čárkovité; květenství koncová 5
- 5a Okraje listenů a vnějších kališních lístků celé nebo alespoň při bázi brvitě (lupa!) . . . . . 8. *S. graminea*

*) Zpracovala M. Dvořáková.

- b Okraje listenů a kališních lístků lysé [*S. longifolia*, *S. palustris*] nebo brvy (u starších rostlin) málo zřetelné [*S. graminea*] 6
- 6a Kališní lístky 2,0-3,5(-4,0) mm dl., jejich 3 žilky za živa málo výrazné; listové okraje a lodyžní hrany (zvláště v horní části lodyh a v květenství) drsné, s drobnými papilami (lupa!); rostliny žlutavě zelené . . . . . 7. *S. longifolia*
- b Kališní lístky 3,7-7,0 mm dl., jejich 3 žilky vždy výrazné; listové okraje a lodyžní hrany hladké; rostliny trávově až sytě zelené nebo sivozelené 7
- 7a Báze listů na okraji lysé (lupa!), kališní lístky 5,0-7,0 mm dl.; vidlany 3-7(-10)květé, řídkěji na lodyze po 1-2 květech; rostliny zpravidla sivozelené . . . . . 9. *S. palustris*
- b Báze listů na okraji brvitě; kališní lístky 3,5-5,0(-5,5) mm dl.; vidlany 15-20květé, zpravidla řídké, rozložitě, rostliny trávově až sytě zelené . . . . . 8. *S. graminea*

1. *Stellaria nemorum* L. — ptačinec hajní

Tab. 25/1

Stellaria nemorum LINNAEUS Sp. Pl. 421, 1753. — Syn.: *Cerastium nemorum* (L.) CRANTZ Inst. Rei Herb. 2: 401, 1766. — *Alsine nemorum* (L.) SCHREB. Spicil. Fl. Lips. 30, 1771. — *Stellaria nemorum* subsp. *montana* sensu MURB. Bot. Not. 1899: 201, 1899 non *S. montana* PIERRAT. — *S. nemorum* var. *typica* BECK Glasn. Zem. Muz. Bosni Hercegovini 18: 479, 1906, nom. inval.

Exsikáty: Pl. Českoslov. Exs., no 287. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 234. — Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 3251. — Fl. Rom. Exs., no 1471. — Fl. Siles. Exs., no 35. — MAGNIER Fl. Select. Exs., no 1900.

Vytrvalé byliny s tenkým větveným oddenkem vyhánějícím kromě květonosných lodyh četné nadzemní listnaté 20-40 cm vys. výhonky. Květonosné lodyhy 20-60(-100) cm vys., vystoupavé nebo chabé a ± poléhavé, oblé, v uzlinách lámavé, alespoň v horní části kolem dokola měkce pýřité chlupaté, v květenství zpravidla žláznaté. Dolní lodyžní listy vejčité až široce vejčité, 2-4 cm dl., krátce zašpičatělé, na bázi mírně srdčité, dlouze řapíkaté; řapík nejdolejších listů 1,5-2× delší než listová čepel; horní lodyžní listy vejčité kopinaté, až 8 cm dl., zašpičatělé, přisedlé nebo velmi krátce řapíkaté; listové okraje roztroušeně až hustě, u listenů velmi hustě brvitě; chlupy podobně jako na lodyze 0,5-1,0 mm dl., jednoduché, vícebuněčné, žláznaté i nežláznaté. Květy velké, až 2 cm v průměru, dlouze stopkaté, v řídkých vidlanech; listeny bylinné, horním lodyžním listům podobné, směrem vzhůru znenáhla se zmenšující; plodní stopky v koncových částech vidlanu ± zděli nebo nanejvýš 4× delší než nejbližší listen. Kališní lístky vejčité kopinaté, 6-7 mm dl., špičaté, jen v dolní třetině nebo celé, avšak jen roztroušeně pýřité nebo žláznaté chlupaté, za sucha lesklé, s nezřetelnou žilnatinou a blanitým bělavým (za sucha nápadně) lesklým okrajem zabírajícím asi 1/4 jejich šíře;

korunní lístky alespoň do 3/4 dvoudílné, 2× delší než kališní. Tobolky úzce vejcovité, o 1/3-1/2 delší než kalich, otvírající se do poloviny, za úplné zralosti až k bázi 6 chlopněmi. Semena okrouhle ledvinovitá, 1,0-1,3 mm šir., hnědá, hřbetní (obvodové) papily polokulovité, nízké, širší než vysoké. V-VII. Hkf.

2n = 26 (ČSR: 93a. Krk. les.; 34. Plán. hřeb.)

Ekologie a cenologie: Stinná a vlhká místa v lesích, vlhčí lemy lesních a údolních cest, pobřežní lemy, zvláště potoční a prameništění nivy chladnějších pahorkatin a horských poloh; nejvýše vyznívá v kapradinových nivách vysokohorských karů. V podhorských a horských polohách též na ruderalních stanovištích. Diagnostický druh svazů *Alno-Ulmion*, *Petasition officinalis* a *Athyrio alpestris-Piceion* a podsvazu *Acerenion*; dále ve společenstvech třídy *Mulgedio-Aconitetea*, svazů *Tilio-Acerion*, *Rumicion alpini* a vlhčích společenstvech svazů *Carpinion* a *Eu-Fagion*, vzácněji svazů *Alnion glutinosae* a *Veronico longifoliae-Lysimachion vulgaris*.

Rozšíření v ČSR: V celém území s těžištěm výskytu v suprakolinním až supramontánním stupni mezofytika a oreofytika. V nižších polohách (na dolní hranici mezofytika a v termofytiku) s kolísající frekvencí výskytu a s těsnější vazbou na stinné a vlhké ekotopy (min.: Hřensko, ca 130 m; max.: Velká kotlina v Hrubém Jeseníku, ca 1400 m). — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 121.

Celkové rozšíření: Téměř celá Evropa s výjimkou nižších poloh z. Evropy, panonské nížiny a okolí Černého moře. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 143; AFE 1983: 70.

Poznámka 1: Zaměňován s habituálně podobným *Myosoton aquaticum*. Obvykle užívaný rozlišovací znak založený na počtu čnělek je pro rychlou orientaci málo použitelný. Diakritické znaky shrnuje následující klíč.

Tab. 23: 1 *Stellaria pallida*, 1a - semeno. — 2 *S. media*, 2a - odění lodyhy, 2b - plod, 2c - semeno. — 3 *S. neglecta*, 3a - semeno.

- a) Kališní lístky celé velmi hustě žláznaté, za sucha nelesklé; tobolka široce vejcovitá otvírající se do čtvrtiny pěti dvouzubými chlopněmi; okraj listů s výjimkou báze lysý, zvlněný; listy přisedlé nebo krátce řapíkaté, řapík nejdolejších listů nanejvýš z $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{3}$ tak dlouhý jako čepel . . . . . *Myosoton aquaticum*
- b) Kališní lístky jen v dolní části nebo celé, avšak jen roztroušeně pyřité nebo žláznatě chlupaté, za sucha lesklé; tobolka úzce vejcovitá, otvírající se do poloviny, za úplné zralosti až k bázi 6 chlopněmi; okraj listů brvitý, $\pm$ plochý; dolní lodyžní listy dlouze řapíkaté, u nejdolejších řapík 1,5-2 $\times$ delší než čepel . . . . . *Stellaria nemorum*

Poznámka 2: Velmi blízce příbuzná *Stellaria glochidisperma* (MURB.) FREYN [syn.: *S. nemorum* L. subsp. *glochidisperma* MURB., *S. n.* subsp. *circaeoides* (A. SCHWARZ) HEG], známá již ze sousedního Německa a Rakouska, nebyla zatím v území prokázána. Habitálně se jí blíží rostliny sporadicky zastoupené v materiálu z Krkonoš, Jeseníků, Moravskoslezských Beskyd a Javorníků. Obdobně konvergující populace jsou známé ze Slovenska. *Stellaria glochidisperma* se liší nižším vzrůstem (15-30 cm), listeny—v porovnání k nejhořejším lodyžním listům—se v květenství směrem vzhůru náhle zmenšují, plodní stopky v koncových částech vidlanu jsou 5-10 $\times$ delší než nejbližší listen. Nejspolehlivěji lze *S. glochidisperma* rozlišit na základě skulptury semen, zvláště velikosti a tvaru hřbetních (obvodových) papil, které jsou u tohoto druhu 1,0-1,5 mm vys., válcovité, zřetelně vyšší než širší, na vrcholu kotvíčkovitě rozšířené.

2.-4. *Stellaria media* agg.

Jednoleté, ozimé nebo dvouleté byliny s tenkým větveným vřetenovitým kořenem. Lodyhy oblé, s 1 (řidčeji 2) podélnou řadou chlupů. Alespoň dolní lodyžní listy zřetelně řapíkaté; listová čepel nanejvýš 2,5 $\times$ delší než široká, listové báze a řapíky na okrajích brvité. Listeny bylinné, podobné horním lodyžním listům. Kališní lístky 2-6 mm dl., roztroušeně až hustě měkce pyřité nebo žláznatě chlupaté; korunní lístky téměř dvousečné, kratší nebo nanejvýš o $\frac{1}{3}$ delší než kalich, nebo koruna zakrnělá, případně úplně chybí. Tobolky se středním sloupkem krátkým, otvírající se přibližně do poloviny 6 chlopněmi.

Zahrnuje 5 druhů s těžištěm rozšíření ve Středozeří, u nás 3 druhy. Někteří, zvláště biosystematicky orientovaní autoři hodnotí v poslední době tuto druhovou skupinu s odlišným základním chromozómovým číslem ($x = 10, 11$) jako samostatný rod *Alsine*.

- 1a Rostliny žlutavě nebo bledě zelené; kališní lístky 2,0-3,5 mm dl., kopinaté až vejčité kopinaté; semena 0,5-0,8 mm šir., bledě žlutohnědá, řidčeji rezavá; korunní lístky chybí nebo jen velmi malé, sotva patrné; vi-

dlany nebo alespoň jejich větve zpravidla $\pm$ klubkovitě stažené, plodní stopky $\pm$ zděli nebo nanejvýš 2-3 $\times$ delší než kalich . . . . .

- . . . . . 3. *S. pallida*
- b Rostliny trávově až sytě zelené nebo sivozelené; kališní lístky (3,0-)3,5-6,0 mm dl., vejčité až vejčité kopinaté; semena 0,9-1,7 mm šir., rezavá až tmavě hnědá; korunní lístky obvykle vyvinuté, zřídka chybí; vidlanu zpravidla volné, plodní stopky 2-6(-8) $\times$ delší než kalich 2
- 2a Semena 0,9-1,3 mm šir., jejich hřbetní papily polokulovité, tupé, přibližně stejně vysoké jako široké; kališní lístky (3,0-)3,5-5,0 mm dl., delší nebo nanejvýš zděli koruny, zřídka koruna chybí; tyčinek 3-5, řidčeji jiný počet . . . . . 4. *S. media*
- b Semena 1,3-1,7 mm šir., jejich hřbetní papily kuželovité nebo válcovité, zpravidla tupě špičaté a vyšší než široké; kališní lístky 4-6 mm dl., $\pm$ zděli nebo až o $\frac{1}{3}$ kratší než koruna; tyčinek 10, zřídka jiný počet . . . . . 2. *S. neglecta*

2. *Stellaria neglecta* WEIHE — ptačinec přehlížený Tab. 23/3

Stellaria neglecta WEIHE in BLUFF et FINGERHUTH Comp. Fl. Germ. 1: 560, 1825. — Syn.: *S. latifolia* PERS. sensu DC. Fl. Franç. 5: 614, 1815. — *S. umbrosa* OPIZ et RUPRECHT in OPIZ Sez. Rostl. Květ. Čes. 93, 1852, nom. nud. — *S. elisabethae* F. W. SCHULTZ Arch. Fl. Fr. Allem. 302, 1861. — *S. decandra* (FENZL) SCHUR Enum. Pl. Transs. 970, 1866. — *S. media* (L.) VILL. subsp. *genuina* ČELAK. var. *major* (KOCH) ČELAK. Prodr. Fl. Böhm. 4: 870, 1881. — *S. media* subsp. *neglecta* (WEIHE) MURB. Bot. Not. 1899: 198, 1899. — *Alsine neglecta* (WEIHE) Á. et D. LÖVE Preslia 46: 128, 1974. — *Alsina neglecta* (WEIHE) DOSTAL Folia Mus. Rer. Natur. Bohem. Occid.-Bot. 21: 4, 1984.

EXSİKÁTY: TALSCH Herb. Fl. Bohem., no 235b. — Extra fines: BAENITZ Herb. Eur., no 9350. — Fl. Jutl. Exs., no 756. — SCHULTZ Herb. Norm., no 443.

Ozimé nebo dvouleté byliny, zpravidla nasivěle zelené. Lodyhy 20-80 cm vys., vystoupavé nebo chabé a poléhavé, jednoduché, jednotlivé nebo v řídkých trsech, s 1 podélnou řadou chlupů. Listy vejčité nebo eliptické, špičaté nebo krátce zašpičatělé, dolní dlouze řapíkaté, s čepelí 1,0-2,5 cm dl., horní mírně srdčitou bází přisedlé, až 5 cm dl.; v úžlabí dolních lodyžních listů zpravidla krátké sterilní větévky. Květy v řídkých, poměrně chudokvětých vidlanech; květní stopky 2-4 cm dl., 4-6(-8) $\times$ delší než kalich, podobně jako lodyha s 1 podélnou řadou chlupů nebo kolem dokola roztroušené

Tab. 24: 1 *Stellaria palustris*. — 2 *S. longifolia*, 2a - část listu s okrajovými papilami, 2b - část lodyhy. — 3 *S. graminea*, 3a - listeny.

chlupaté, popř. ± lysé. Kališní lístky vejčité kopinaté, 4-6 mm dl., tupě špičaté, zpravidla jen roztroušeně měkce chlupaté, s blanitým bělavým okrajem zabírajícím v horní části přibližně $\frac{1}{3}$ jejich šířky; korunní lístky zpravidla zřetelně, až o $\frac{1}{2}$ delší, řidčeji ± zděli kalicha, bílé; tyčinek (2-)10(-11), prašníky před vypylením purpurově fialové. Tobolky vejcovité až široce vejcovité, ± zděli nebo nanejvýš o $\frac{1}{4}$ delší než kalich. Semena okrouhle ledvinovitá, 1,3-1,7 mm šir., kaštanově hnědá až tmavě hnědá; hřbetní papily kuželovité nebo válcovité, zpravidla tupě špičaté a vyšší než široké. IV-VI. Tf, Hkf.

$2n = 22$ (extra fines)

Ekologie a cenologie: Lužní lesy, stinné a vlhké pobřežní lemy na náplavech potoků a řek. Optimum ve fytoocenózách svazu *Alno-Ulmion*.

Rozšíření v ČSR: Přehlížený druh dosud známý jen ze stř. Čech v planárním až suprakolinním stupni (max.: Broumy, Úpořský potok, ca 340 m).

T: 7. Střež. tab. (Veltrusy), 8. Čes. kras (Beroun; Svätý Jan pod Skalou), 10. Praž. ploš. (Praha-Stromovka), 11. Stř. Pol. (Neratovice; Přerov nad Labem). — M: 32. Křivokl. (Zbečno; Úpořský potok), 41. Stř. Povlt. (Modřanská rokle; Točná; Trnová).

Celkové rozšíření: Evropa, na sever po Velkou Británii a j. Švédsko; s. Afrika a Malá Asie. — Mapy: AFE 1983: 73.

3. *Stellaria pallida* (DUMORT.) PIRÉ — ptačinec bledý Tab. 23/1

Stellaria pallida (DUMORTIER) PIRÉ Bull. Soc. Bot. Belg. 2: 43, 1863. — Syn.: *Alsine pallida* DUMORT. Fl. Belg. 109, 1827. — *Stellaria media* (L.) VILL. var. *apetala* TAUSCH in OTT Catal. Fl. Böhm. 9, 1851. — *S. boraeana* JORD. Pug. Pl. Nov. 33, 1852. — *S. media* subsp. *apetala* (TAUSCH) ČELAK. Prodr. Fl. Böhm. 4: 870, 1881. — *S. media* subsp. *pallida* (DUMORT.) A. et GR. Fl. Nordostdeutschl. Flachl. 310, 1898. — *Alsinula pallida* (DUMORT.) DOSTÁL Folia Mus. Rer. Natur. Bohem. Occid.-Bot. 21: 4, 1984. — *Stellaria apetala* MURB. Bot. Not. 1898: 196, 1899 non UCRIA.

Exsikáty: Fl. Exs. Austro-Hung., no 3631 [ut *S. media* (L.) CYR.]. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 235a. — Extra fines: SCHULTZ Herb. Norm., no 755. — SINTENIS Iter Orient., no 5402.

Jednoleté nebo ozimé byliny, žlutavě nebo bledě a svěže zelené. Lodyhy (7-)12-25(-35) cm vys., vystoupavé nebo poléhavé, jednoduché, zřídka chudě větvené, štíhlé, jednotlivé nebo v řídkých trsech, oblé, s 1 podélnou řadou chlupů. Lísty vejčité kopinaté až podlouhlé, 4-8(-12) mm dl., 2-8 mm šir.; horní listy zúže-

nou bází přisedlé, střední a dolní řapikaté. Květy malé, jejich stopky velmi tenké, kratší, zděli nebo nanejvýš 2-3 × delší než kalich; koncové části vidlanu zpravidla klubkovitě stažené. Kališní lístky kopinaté až vejčité kopinaté, 2,0-3,5 mm dl., zašpičatělé, hustě chlupaté; korunní lístky obvykle chybějí nebo jen velmi malé, zakrnělé, bledě žlutozelené; tyčinky 1-3(-5), prašníky před vypylením šedofialové. Tobolky úzce vejcovité, o málo, nanejvýš o $\frac{1}{3}$ delší než kalich. Semena okrouhle ledvinovitá, 0,5-0,8 mm šir., zpravidla bledě žlutohnědá, řidčeji rezavá, hřbetní papily polokulovité, velmi nízké, zřetelně širší než vysoké. IV-V. Tf.

$2n = 20$ (extra fines)

Ekologie a cenologie: Váté pisky, světlé křoviny, travnaté okraje cest, řidčeji v parcích a městských zahradách; s oblibou na lehkých písčitých půdách. Často ve společnosti se *Stellaria media*, ale na rozdíl od tohoto druhu nezřídka na přirozenějších, antropicky méně ovlivněných stanovištích.

Rozšíření v ČSR: Dosud známý ze stř. a v. Čech a j. Moravy od planárního do suprakolinního stupně. V minulosti důsledně nerozlišován od *Stellaria media*; pravděpodobně hojnější v teplejších krajích, častěji v Panonském termofytiku.

T: 10. Praž. ploš. (Praha: Stromovka, vrch Žižkov, Bruska, Riegrovy sady, Smíchov), 12. Dol. Pojiz. (mezi Mladou Boleslaví a obcí Benátky nad Jizerou), 15. Vých. Pol. (Bohdaneč u Pardubic), 16. Znoj.-brn. pah. (Znojmo), 18. Jihomor. úv. (pisky v okolí Bzence, Hodonína a Břeclavi; Valtice; Božice; dosti hojně). — M: 32. Křivokl. (hrad Křivoklát), 41. Stř. Povlt. (Davle; Trnová).

Celkové rozšíření: Evropa (s těžištěm ve Středozemí), na sever po Velkou Británii a j. Švédsko (zde adventivně), na východ po Ukrajinu a Krym; Alžírsko, Malá a Střední Asie. Adventivně a jen vzácně v Severní a Jižní Americe. — Mapy: AFE 1983: 74.

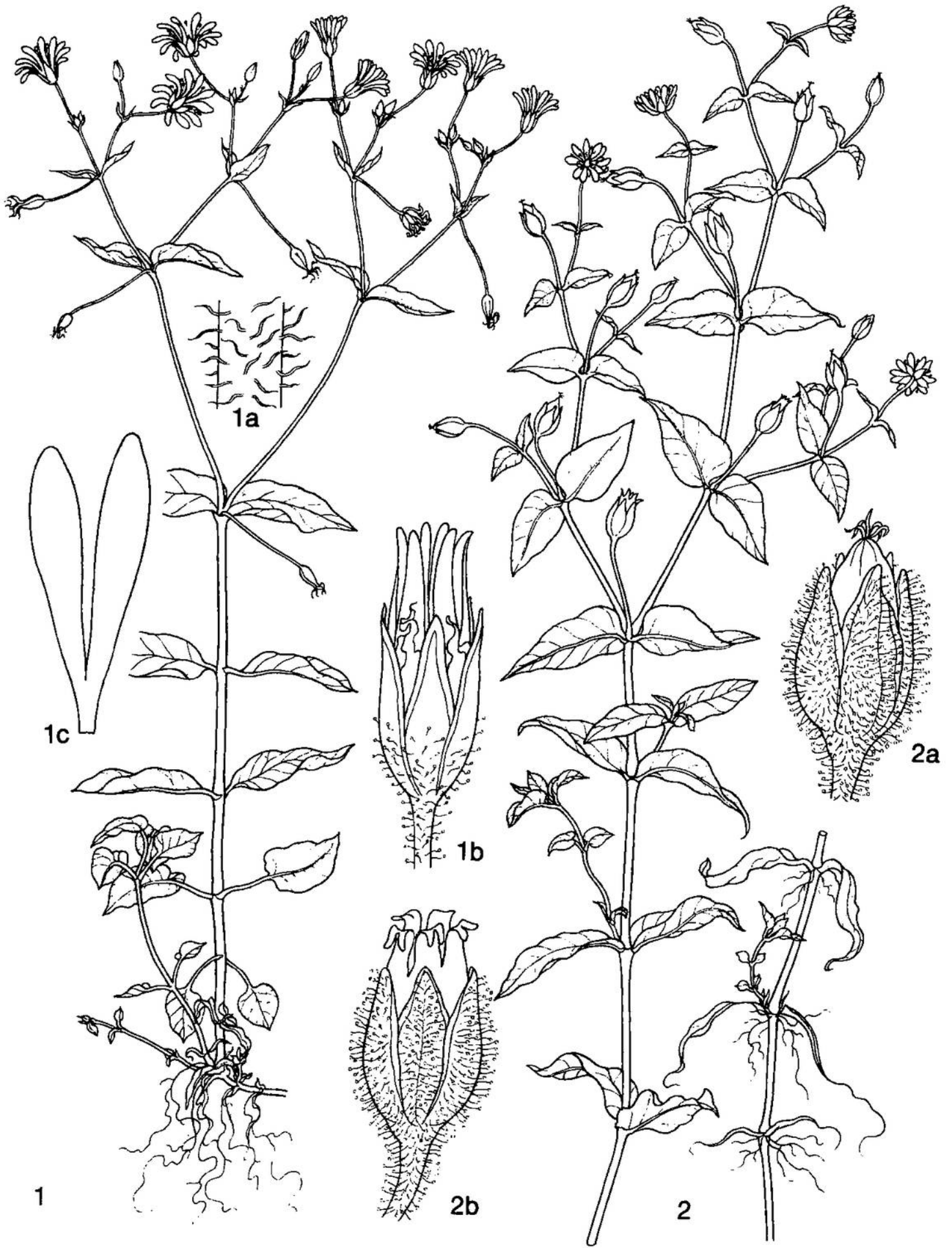
4. *Stellaria media* (L.) VILL. — ptačinec prostřední Tab. 23/2

Stellaria media (LINNAEUS) VILLARS Hist. Pl. Dauph. 3: 615, 1789. — Syn.: *Alsine media* L. Sp. Pl. 272, 1753. — *Stellaria apetala* UCRIA Arch. Bot., Leipzig, 1/1: 68, 1796 incl. — *S. media* (L.) VILL. subsp. *genuina* ČELAK. Prodr. Fl. Böhm. 4: 870, 1881, nom. inval. — *S. media* subsp. *eumedia* BRIO. Prodr. Fl. Corse 1: 501, 1910, nom. inval. — *Alsinula media* (L.) DOSTÁL Folia Mus. Rer. Natur. Bohem. Occid.-Bot. 21: 4, 1984.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 235. — Extra fines: Fl. Jul. Exs., no 654. — Herb. Fl. Ross., no 1654.

Jednoleté, trávově až sytě zelené byliny. Lo-

Tab. 25: 1 *Stellaria nemorum*, 1a - odění lodyhy, 1b - plod, 1c - korunní lístek. — 2 *Myosoton aquaticum*, 2a - mladý plod, 2b - zralý plod.

dyhy (5-)10-30(-40) cm vys., vystoupavé nebo poléhavé, v uzlinách často kořenující, s 1(-2) podélnými řadami chlupů. Lodyžní listy vejčité až široce vejčité, špičaté, dolní dlouze řapíkaté, s čepelí 0,5-2,0 cm dl., horní přisedlé, zpravidla zřetelně větší, až 3,5 cm dl. Květy v řídkých vidlanech, jejich stopky po odkvětu sehnuté, později opět vzpřímené, často zprohýbané, za plodu 4-6 × delší než kalich, podobně jako lodyha jednořadě chlupaté. Kališní listky vejčité až vejčité kopinaté, (3,0-)3,5-5,0 mm dl., tupě špičaté, roztroušeně až hustě žláznatě chlupaté, s blanitým bělavým okrajem nejširším v horní části a zabírajícím přibližně 1/3 jejich šířky; korunní listky obvykle zřetelně (až o 1/3) kratší, řidčeji ± zděli kalicha, bílé, zřídka koruna chybí; tyčinek 3-5, zřídka jiný počet, prašníky před vypylením purpurově fialové. Tobolky vejcovité, za zralosti až o 1/5 delší než kalich. Semena okrouhle ledvinovitá, 0,9-1,3 mm šir., rezavě hnědá až tmavě hnědá, hřbetní papily polokulovité, tupé, přibližně stejně vysoké jako široké. III-X (při teplém počasí i v pozdních podzimních a v zimních měsících). Tf.

2n = 40 (ČSR: 16. Znoj.-brn. pah.), 42, 44 (extra fines)

Variabilita: Kromě mnoha popsaných odchylek (vesměs stanovištní ekomorfozy) nemá taxonomický význam ani var. *apetala* (UCRIA) GAUDIN (syn.: *S. apetala* UCRIA, *S. media* δ *apetala* OPİZ), která se vztahuje na rostliny s chybějícími nebo velmi zakrnělými korunními listky. Velmi často, avšak mylně, byla tato jména (zvl. *S. apetala* UCRIA) používána pro jiný, blíže příbuzný druh *S. pallida* (DUMORT.) PIRÉ.

Ekologie a cenologie: Jako plevel na kypřených a obnažených, dusíkem bohatých půdách na polích, v zahradách, sadech a parcích, na ruderalních stanovištích různých typů (okraje cest, úhory, rumiště a skládky, komposty apod.) i v horských polohách; nezřídka též ruderalizované lesní okraje, lemy lesních cest a pobřeží vodních toků. Uplatňuje se ve společenstvech tříd *Chenopodietea*, *Galio-Urticetea* a *Secalietea*.

Rozšíření v ČSR: V celém území v oblasti intenzivních polních kultur dosti hojně až hojně. V horských polohách s velmi kolísající frekvencí výskytu a vazbou na antropicky ovlivňovaná stanoviště, zejména okolí horských chat a komunikací. — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 121 (*S. media* agg.).

Celkové rozšíření: Původně pravděpodobně eurasijský druh. Dnes vlivem činnosti člověka rozšířený v celém světě včetně arktické a antarktické oblasti. — Mapy: AFE 1983: 72.

Poznámka: *S. Moehringia trinervia* (zvl. ve sterilním stavu) jsou někdy zaměňovány rostliny pocházející ze stinných míst (ruderalizované lemy lesních cest, lesní a křovinaté okraje), kde se oba druhy nezřídka vyskytují pohromadě. Důležitější rozlišovací znaky jsou uvedeny v následujícím klíči.

a) Kališní listky kopinaté až úzce kopinaté, bílý blanitý okraj nejširší v dolní části a zabírající alespoň polovinu jejich šířky; lodyhy a květní stopky po celém obvodu krátce štětínovitě brvitě podobně jako okraje kališních listků, listové okraje a žilky na spodní straně listů

Moehringia trinervia

b) Kališní listky vejčité až vejčité kopinaté, bílý blanitý okraj úzký, nejširší v horní části a zabírající nanejvýš 1/3 jejich šířky; lodyhy a květní stopky jednořadě měkce chlupaté, okraje kališních listků lysé, listové okraje jen na bázi čepelí a na řapíku roztroušeně dlouze chlupaté

Stellaria media

5. *Stellaria holostea* L. — ptačinec velkokvětý

Tab. 22/2

Stellaria holostea LINNAEUS Sp. Pl. 422, 1753.

Exsikáty: Fl. Exs. Herb. Inst. Bot. Univ. Carol., no 46. — Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 1118/I-III. — PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 825. — Pl. Českoslov. Exs., no 187. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 236. — Extra fines: Fl. Siles. Exs., no 4. — Pl. Polon. Exs., no 525.

Vytrvalé, trávově až sytě zelené byliny s tenkým plazivým rozvětveným oddenkem vyhánějícím kromě květonosných lodyh nadzemní, poléhavé nebo vystoupavé přezimující výhonky s obnovovacími pupeny. Lodyhy 15-25(-35) cm vys., přímé, jednoduché, jednotlivé nebo v řídkých trsech, velmi křehké a lámavé, srstnaté nebo roztroušeně pýřité, zřídka lysé, zřetelně čtyřhranné, v uzlinách poněkud ztlustlé. Listy kopinaté až čárkovitě kopinaté, 4-9(-14) cm dl., 5-8(-12) mm šir., dlouze zašpičaté, přisedlé, na bázi pochvovitě srostlé, na rubu nasivělé a pýřité, na okrajích hustě krátce brvitě, drsné; horní a střední lodyžní listy přímo, řidčeji ± rovnovážně odstálé, dolní nazpět odstálé. Květy velké, 15-25 mm v průměru, dlouze stopkaté, v řídkých koncových vidlanech; listeny bylinné, podobné horním lodyžním listům. Kališní listky vejčité až vejčité kopinaté, 6-8 mm dl., špičaté, lysé nebo velmi řidce pýřité s nezřetelnou žilnatinou a úzkým blanitým bělavým okrajem; korunní listky dvouklané, 10-15 mm dl., 1,5-2 × delší než kalich. Tobolky kulovité, zpravidla kratší, nanejvýš zděli kalicha, otevírající se do 1/3, úplně zralé až k bázi 6 chlopněmi. Semena okrouhle ledvinovitá, 1,5-2,0(-2,3) mm šir., kaštanově hnědá, s válcovitými, přibližně 0,2 mm vys. papilami. IV-V(-VI). Protogyn. Chf.

2n = 26 (ČSR: 64a. Průh. ploš.)

Ekologie a cenologie: Světlé listnaté ne-

bo smíšené lesy a háje, lesní okraje a křoviny, keřnaté stráně a meze. Na hlinitých až hlinitopísčítých humózních půdách, většinou živinami bohatých. Diagnostický druh svazu *Carpinion*; též ve společenstvech svazů *Tilio-Acerion*, *Quercion pubescenti-petraeae* a *Prunion spinosae*, v sušších společenstvech svazu *Alno-Ulmion*.

Rozšíření v ČSR: V celém území s těžištěm výskytu v planárním a kolinním, řídkěji suprakolinním stupni. Sporadický výskyt v submontánním stupni, v oreofytiku zatím nalezen v Brdech a Žďárských vrších (max.: Devět skal ve Žďárských vrších, 790 m). — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 122.

T: v celé oblasti. — M: dosti hojně v dolních a středních polohách; roztroušeně až vzácně ve fyt. o. 24. Hor. Poohří, 27. Tachov. bráz., 28. Tep. vrchy, 37. Šum.-novohr. podh., 47.-49. Luž. okr., 54. Ješ. hřb., 59. Orl. podh., 67. Českomor. vrch., 75. Jes. podh. [chybí ve fyt. o. 22. Halštr. vrch., 23. Smrč., 26. Čes. les, 43. Votic. vrch., 50. Luž. hory]. — O: jen ve fyt. o. 87. Brdy (Padrský potok), 91. Žďár. vrchy (Devět skal; rybník Rýznarka, Bránský rybník a Starý dvůr na sz. okraji Žďáru nad Sázavou).

Celkové rozšíření: Evropa, na sever po j. Fennoskandii, v SSSR na východě přesahuje do Západosibiřské nížiny, chybí v převážné části Pyrenejského poloostrova a na jihovýchodě evropské části SSSR. Izolované arely v pohorí Kavkaz, Elborz v s. Íránu a Altaj. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 143; AFE 1983: 75.

6. *Stellaria uliginosa* MURRAY — ptačinec mokřadní Tab. 22/1

Stellaria uliginosa MURRAY Prodr. Stirp. Gotting. 55, 1770. — Syn.: *S. graminea* γ L. Sp. Pl. 422, 1753. — *S. alsine* GRIMM Nova Acta Leop.-Carol. 3, append.: 313, 1767, nom. inval. — *S. dilleniana* LEERS Fl. Herbom. 107, 1775 non MOENCH. — *S. aquatica* POLLICH Hist. Pl. Palat. I: 422, 1776 non SCOP. — *Larbrea aquatica* (POLLICH) ST-HIL. Mém. Mus. Paris 2: 261, 1815. — *Stellaria linooides* TAUSCH Flora 19: 413, 1836. — *Larbrea uliginosa* (MURRAY) REICHENB. Icon. Fl. Germ. 5: 36, 1841.

EXSİKÁTY: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 450. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 239, 239b. — Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 3252. — Fl. Jutl. Exs., no 327. — Fl. Polon. Exs., no 410. — Fl. Siles. Exs., no 803.

Vytrvalé, obyčejně trsnaté, sivozelené, poněkud šťavnaté byliny s větveným oddenkem a nadzemními kořenujícími výhonky. Lodyhy (5-)10-25(-35) cm vys., vystoupavé nebo z poléhavé báze ± přímé, čtyřhranné, lysé, v dolních uzlinách obyčejně kořenující. Listy eliptické až podlouhlé nebo obvejčité kopinaté až obkopynaté, (0,5-)1,0-2,5 cm dl., 4-6 mm šir., špičaté nebo krátce zašpičaté, přisedlé nebo velmi krátce řapíkaté, jednožilné, ± mírně dužnaté; listové báze a řapíky brvitě. Květy malé, nanejvýš 7 mm v průměru, dlouze stopkaté, v řídkých úžlabních vidlanech; listnatá větévka (v

prodloužení hlavní lodyhy) často i nejhořejší vidlan přerůstá; listeny kopinaté, 1,5-4,0 mm dl., zašpičaté, blanité, bělavé, s úzkým zelenavým středním proužkem, na bázi roztroušeně brvitě; květní stopky velmi tenké, jen pod kalichem nálevkovitě ztlustlé, 3-8× delší než kalich. Kališní lístky vejčité kopinaté, (2,0-)2,5-3,5 mm dl., zašpičaté, 3žilné, s úzkým blanitým bělavým lemlem; korunní lístky dvoudílné, 1-3 mm dl., alespoň o málo kratší než kalich, zřídka chybějí. Tobolky úzce vejcovité až vejcovité, zdéli nebo nanejvýš o 1/3 delší než kalich. Semena okrouhle ledvinovitá, 0,6-0,8 mm šir., tmavě hnědá, ± hladká nebo jen slabě vrásčitá. V-VII. Hkf.

2n = 24 (ČSR: 88g. Hornovlt. kotl., 91. Žďár. vrchy)

Variabilita: Velmi proměnlivý, především v charakteru růstu, větvení lodyh, velikosti, tvaru a dužnatosti listů. Ve starší literatuře popsány odchylky (většinou stanovištní ekomorfozy) hodnotící variabilitu těchto znaků jsou pro taxonomickou klasifikaci bezcenné.

Ekologie a cenologie: Břehy vod, náplavy potoků a řek, mělká písčité až štěrkovitá řečiště, luční a lesní mokřiny, bažiny a prameniště, luční strouhy, vlhké příkopy a podmáčené lesní cesty, letněné rybníky. Přednostně na silikátových podkladech. Diagnostický druh svazů *Elatini-Eleocharition ovatae* a *Sparganio-Glycerion fluitantis*; rovněž ve společenstvech svazů *Cardamino-Montion* a *Radiolion linooidis*.

Rozšíření v ČSR: V celé ČSR kromě nížinných poloh stř. a sz. Čech (stř. a dol. Poohří, dol. Povltaví, stř. Polabí) a nížin a pahorkatin j. a jv. Moravy. V suprakolinním až supramontánním stupni roztroušeně až hojně, v subalpinském roztroušeně (min.: Hřensko, 130 m; max.: Sněžka, 1590 m). — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 122.

T: Vzácně ve fyt. o. 2. Stř. Poohří (jen v sz. části), 7. Středočes. tab. (jen v j. a jz. části), 12. Dol. Pojiz. (širší okolí Mladé Boleslavi), 16. Znoj.-brn. pah. (Brno-Jundrov; Ořechov u Brna; Věmyslice), 21. Haná (širší okolí Prostějova); [chybí ve fyt. o. 5. Terez. kotl., 9. Dol. Povlt., 11. Stř. Pol., 17. Mikul. pah., 18. Jihomor. úv., 19. B. Karp. step., 20. Jihomor. pah.]. — M, O: všechny fyt. o.

Celkové rozšíření: Evropa s výjimkou arktického a částečně i boreálního pásma (zde po 65° s. š.) a jihovýchodu SSSR; ve Středozemí jen v pohorích. Izolované při v. pobřeží Severní Ameriky. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 144 (excl. *S. undulata* THUNB. v jv. Asii); HULTÉN AA 1958: 165; AFE 1983: 76.

7. *Stellaria longifolia* WILLD. — ptačinec dlouholistý Tab. 24/2

Stellaria longifolia MÜHLENBERG ex WILLDENOW Enum. Pl. Horti Berol. 479, 1809. — Syn.: *S. diffusa* SCHLECHT.

Ges. Naturforsch. Freunde Berlin Mag. 7: 195, 1816. — *S. mosquensis* BIEB. ex SCHLECHT. Ges. Naturforsch. Freunde Berlin Mag. 7: 195, 1816. — *S. friesiana* SER. in DC. Prodr. Syst. Natur. 1: 395, 1824.

Poznámka: Autoři, kteří jsou toho názoru, že *Stellaria longifolia* WILLD. (popsaná ze Severní Ameriky) a *S. diffusa* SCHLECHT. (popsaná z Evropy) nejsou identické, používají pro evropské rostliny jméno *Stellaria diffusa* SCHLECHT.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Českoslov., no 1318. — Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 54. — Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 721/II (ut *S. uliginosa* MURRAY).

Vytrvalé, řidce trsnaté, žlutavě zelené byliny s tenkým větveným oddenkem a nadzemními sterilními výhonky. Lodyhy 10-25 cm vys., přímé nebo vystoupavé, jednoduché nebo chudě větvené, křehké, čtyřhranné, nevýrazně rýhované, na hranách (zvláště v horní části a v květenství) s velmi drobnými papilami. Listy čárkovitě kopinaté až čárkovité, 1,5-2,5(-3,0) cm dl., 2-4(-6) mm šir., špičaté, zúženou, na okrajích brvitou bází přisedlé, jednožilné, v úžlabí se svazečky listů nebo krátkými sterilními větvičkami; listové okraje a střední žilka na spodní straně s drobnými papilami. Květy malé, asi 7 mm v průměru, v řídkých rozložitých vidlanech; listeny vejčitě kopinaté, 2-4 mm dl., zašpičatělé, blanité, bělavé se zelenavým středním proužkem, na okrajích lysé. Kališní lístky vejčitě kopinaté, 2,0-3,5(-4,0) mm dl., špičaté, lysé, nezřetelně žilnaté, s bělavým blanitým okrajem zabírajícím přibližně $\frac{1}{3}$ jejich šířky; korunní lístky téměř k bázi dvoudílné $\pm$ zděli, nanejvýš o $\frac{1}{3}$ delší než kališní. Tobolky vejcovité až úzce vejcovité, o $\frac{1}{3}$ delší než kalich. Semena okrouhle ledvinovitá, 0,6-0,8 mm šir., žlutohnědá až rezavá, velmi jemně zrnitá. V-VII (-VIII). Hkf.

2n = 26 (ČSR: 91. Žďár. vrchy)

Poznámka: Nejspolehlivějším rozlišovacím znakem (zvl. vůči *Stellaria graminea* a *S. palustris*) jsou drobné papily na lodyžních hranách, listových okrajích a střední žilce na spodní straně listů (lupa!).

Ekologie a cenologie: Olšiny na rašelinových půdách, lesní mokřiny, prameniště a břehy vodních toků v horských a podhorských polohách. Vlhká a humózní, často zrašelinělá místa v lesích podhorských a horských poloh (podmáčené smrčiny). Místy v olšínách a rákosinách kotlinných poloh a rybníčních pánví. Diagnostický druh svazu *Alnion glutinosae*, též v některých společenstvech svazů *Betulion pubescentis* a *Piceion excelsae* a podsvazu *Alnenion glutinoso-incanae* (zde jen v asociaci *Piceo-Alnetum* RUBNER ex OBERDORFER 1957).

Rozšíření v ČSR: Roztroušeně v Českém masívu s optimem v suprakolinním až montán-

ním stupni, vzácně přesahuje do supramontánního stupně (min.: Týnišský úval, 240-250 m; rybník Lodrant u Trusnova z. od Chocně, 240 m; max.: Boubín, ca 1100 m). Hojněji pouze v některých fyt. o. oreofytika (např. Slavkovský les, Brdy, jv. Šumava a Žďárské vrchy) a mezofytika (Třeboňská pánev, Dokesko). V naší květeně jako subboreální prvek a glaciální relikv. — Mapy: BARTUŇKOVÁ in HENDRYCH Acta Univ. Carol.-Biol. 1971: 276, 1973; SLAVÍK FKS 1986: 123.

T: 15c. Pard. Pol. (Trusnov). — M: 26. Čes. les (Kateřinská kotlina), 35. Podbrd. (Strašice; Horní Kačezský rybník u Zbirohu; Hořovice), 37. Šum.-novohr. podh. (Borský rybník v. od Křemže), 38. Bud. pán. (bližší okolí Českých Budějovic), 39. Třeboň. pán., 52. Ral.-bez. tab., 61b. Týniš. úv., 61c. Chvojen. ploš. (Homole u Vysokého Chvojna), 63f. Českotřeb. úv. (Opatov), 67. Českomor. vrch. (Nedvědice), 69. Želez. hory (Trhová Kamenice). — O: 86. Slavk. les, 87. Brdy, 88. Šum. (jen fyt. p. d. Boub.-stož. hor. a g. Hornovlt. kotl.), 91. Žďár. vrchy, 97. Hr. Jes. (bližší okolí Karlovy Studánky), 98. Níz. Jes. (Dětrichov a Lomnice u Moravského Berouna).

Celkové rozšíření: Těžiště v boreálním a v s. části mírného pásma Eurasie a Severní Ameriky; Alpy a jejich s. předhůří, arely malé rozlohy a izolované lokality ve stř. Evropě a v Karpatech. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 143; HULTÉN CP 1971: 103; AFE 1983: 81.

8. *Stellaria graminea* L. — ptačinec trávovitý

Tab. 24/3

Stellaria graminea LINNAEUS Sp. Pl. 422, 1753 (excl. var. β et γ).

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 237. — Extra fines: Fl. Jutl. Exs., no 585. — Fl. Roman. Exs., no 1470. — Fl. Siles. Exs., no 201. — Gerb. Fl. SSSR, no 4016. — HAYEK Fl. Stir. Exs., no 420. — Pl. Polon. Exs., no 413.

Vytrvalé, řidce trsnaté, trávově až sytě zelené byliny s tenkým plazivým větveným oddenkem. Lodyhy 10-50(-90) cm vys., vystoupavé, jednoduché nebo větvené, čtyřhranné, lysé, často s listovými svazečky nebo krátkými sterilními větvičkami v listových úžlabích. Listy kopinaté až čárkovitě kopinaté, (1,5-) 2,0-3,5(-5,0) cm dl., 2-5(-7) mm šir., špičaté, mírně zúženou na okrajích brvitou bází přisedlé, s vyniklou žilkou. Květy v řídkých rozložitých, 15-50květých vidlanech; listeny široce vejčitě až vejčitě kopinaté, 2-10 mm dl., zašpičatělé, blanité, bělavé, s úzkým nahnědlým, řídkěji zelenavým středním proužkem, na okrajích (celé nebo alespoň v dolní třetině) brvitě. Kališní lístky vejčitě kopinaté, (3,0-)3,5-5,0(-6,0) mm dl., zašpičatělé, i čerstvě zřetelně žilné, s blanitým bělavým okrajem zabírajícím přibližně $\frac{1}{4}$ jejich šířky, dva vnější kališní lístky na okrajích brvitě, korunní lístky dvoudílné, zpravidla o $\frac{1}{3}$

delší, řidčeji ± zděli kališních. Tobolky úzce vejcovité až vejcovité, obvykle zřetelně (až o 1/2) delší než kalich. Semena okrouhle ledvinovitá, asi 1 mm šir., hnědá, vrásčitá. V-IX. Homogam. Protogyn. Hkf.

2n = 52 (ČSR: 11. Stř. Pol., 91. Žďár. vrchy)

Poznámka: Od *S. palustris* se spolehlivě liší brvitou listovou bází, brvitými listeny a vnějšími kališními lístky. Rostliny *S. palustris* jsou vždy lysé. Délka korunních lístků (absolutní i vůči kalichu) má podružný diagnostický význam.

Variabilita: Malokvěté formy s korunními lístky ± zděli kalicha hodnotí starší literatura jako var. *parviflora* LANGE nebo var. *micropetala* ČELAK.; jde o protogynické rostliny s částečně redukováným andreceem (v území vzácně). Velkokvěté protandrické formy s korunními lístky až 2× delšími než kalich nebyly v území zjištěny.

Ekologie a cenologie: Suché i vlhké louky, travnaté stráně a meze, pastviny a hole, travnaté lesní okraje a lesní světliny, lemy silničních komunikací a železniční násypy, nezřídka mokřiny v terénních sníženinách a pobřeží vod nebo místa narušená mechanickými zásahy. Druh s širokou ekologickou a cenologickou amplitudou, uplatňující se v řadě společenstev; diagnostický druh svazu *Nardo-Agrostion tenuis*, častý též ve společenstvech svazu *Violion caninae*, tříd *Molinio-Arrhenatheretea*, *Festuco-Brometea*, *Sedo-Scleranthetea*, řidčeji též *Koelerio-Coryneporetea*.

Rozšíření v ČSR: Od nížin do nejvyšších poloh s těžištěm v kolinním až montánním stupni (max.: Sněžka, ca 1550 m). V celém území bez prokazatelné regionálně fytogeografické vazby. — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 123.

Celkové rozšíření: Evropa s výjimkou arktického pásma a nejjihnějších oblastí ve Středozeří. Mírné pásmo Asie, na jihovýchod do Číny. — Mapy: AFE 1983: 79.

9. *Stellaria palustris* RETZ. — ptačinec bahenní Tab. 24/1

Stellaria palustris RETZIUS Fl. Scand. Prodr., ed. 2, 106, 1795. — Syn.: *Stellaria graminea* var. β L. Sp. Pl. 422, 1753. — *S. dilleniana* MOENCH Enum. Pl. Hass. 214, 1777 non LEERS. — *S. palustris* EHRH. Beitr. Naturk. 5: 176, 1790, nom. nud. — *S. glauca* WITH. Arrang. Brit. Pl., ed. 3, 2: 420, 1796.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Social. Českoslov., no 1517. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 238. — Extra fines: Fl. Jutl. Exs., no 682. — Fl. Roman. Exs., no 3440. — Fl. Siles. Exs., no 231. — Herb. Fl. Ross., no 657. — MAGNIER Fl. Select. Exs., no 2415. — Pl. Polon. Exs., no 414.

Vytrvalé, zpravidla nasivěle zelené byliny s tenkým plazivým oddenkem. Lodyhy 15-45(-70) cm vys., jednoduché, řidčeji větvené, jednotlivé nebo v řídkých trsech, ± přímé nebo chabé a poléhavé, čtyřhranné, nevýrazně rý-

hované, lysé. Listy čárkovitě kopinaté až čárkovité, (1,5-)2,0-3,5(-4,0) cm dl., 2-5(-7) mm šir., špičaté, mírně zúženou a na okrajích lysou bází přisedlé, s vyniklou střední žilkou, v úžlabí často se svazečky listů nebo s krátkými sterilními větévkami. Květy poměrně velké, 0,8-1,3 mm v průměru, dlouze stopkaté, v koncových, řídkých, 3-7(-10)květých vidlanech, řidčeji jednotlivé nebo po dvou na lodyze; listeny vejčitě kopinaté až čárkovitě kopinaté, 3-8 mm dl., špičaté až dlouze zašpičatělé, blanité, bělavé, lesklé, s úzkým zelenavým nebo nahnědlým středním proužkem, na okrajích lysé. Kališní lístky vejčitě kopinaté, 5-7 mm dl., zpravidla dlouze zašpičatělé, i čerstvě zřetelně žilné, s blanitým bělavým lesklým lysým okrajem zabírajícím přibližně 1/3 jejich šířky; korunní lístky téměř dvoudílné, zpravidla zřetelně (až o 1/2) delší, zřídka ± zděli kališních. Tobolky úzce vejcovité, ± zděli kalicha. Semena okrouhle ledvinovitá, 1,2-1,7 mm šir., tmavě kaštanově hnědá, vrásčitá. V-VII(-VIII). Hkf.

2n = ca 130 (extra fines)

Poznámka: Rozlišovací znaky vůči *S. graminea* jsou uvedeny v textu o tomto druhu.

Variabilita: Starší literatura hodnotí jako var. *laxmanii* (FISCHER) SIMK. nebo jako f. *flaccida* (PETERM.) A. et GR. víceméně poléhavé, pouze 1-2květé, sytě zelené nebo jen mírně nasivěle rostliny rostoucí zpravidla v hustě zapojeném porostu. Listeny u nich zpravidla chybějí a květy vyrůstají v úžlabí horních lodyžních listů (var. *ehRACTEOLATA* GÜRCKE). Přestože habitus těchto rostlin je poměrně charakteristický, taxonomická hodnota je nepatrná, podobně jako u f. *lutetiana* MAGNE charakterizované velmi úzkými listy.

Ekologie a cenologie: Slatinné louky a slatiniště, rákosiny a mokřiny s převahou vysokých ostřic na okrajích zarůstajících říčních ramen, tůní a eutrofních až mezotrofních rybníků; místy v eutrofních olšinách. Diagnostický druh svazů *Magnocaricion elatae*, *Caricion fuscae* a *Radiolion linoidis*; dále se vyskytuje v některých společenstvech svazů *Cicution virosae*, *Caricion rostratae* a *Phragmition communis*.

Rozšíření v ČSR: Hojnější v nížinách Polabí a moravských úvalů, ve středních polohách v Ostravské pánvi, v některých rybníčních oblastech a kotlinách (např. Třeboňská a Budějovická pánev, Blatensko), jinde roztroušeně, v moravských Karpatech chybí. Převážně v planárním až suprakolinním stupni, místy přesahuje do nižších poloh submontánního stupně (min.: Terezín, 145 m; max.: Doupě s. od Telče, 590 m). — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 124.

T: 2. Stř. Poohří (Prahly u Tušimic), 3. Podkruš. pán.

(Kopisty; Duchcov), 5. Terez. kotl., 9. Dol. Povlt. (pouze přechodně na náplavech Vltavy), 11. Stř. Pol., 12. Dol. Pojiz. (bližší okolí Bakova nad Jizerou a Mladé Boleslavi), 13. Rožd. pah. (roztr. v Bakovské kotlině a v okolí Rožďalovic), 14a. Bydž. pán. (roztr.), 15. Vých. Pol., 18. Jihomor. úv. (zvl. aluvium Moravy a dolní Dyje), 21. Haná (aluvium Moravy). — M: 24. Hor. Pooňří (bližší okolí Chebu a Františkových Lázní; Sokolov), 27. Tachov. bráz. (Chodová Planá; bližší okolí Tachova), 31. Plz. pah. (roztr., zvl. okolí Domažlic), 33. Branž. hv., 34. Plán. hřeb. (sv. část), 35. Podbrd. (roztr.), 36. Horaž. pah., 37. Šum.-novohr. podh. (jen v s. části), 38. Bud. pán., 39. Třeboň. pán., 41. Stř. Povlt. (Štěchovice; Nuzice j. od Bechyně; Osek u Milevska), 52. Ral.-bez. tab., 53a. Českolip. kotl. (Česká Lípa), 58a. Žacl. (Prkenný důl), 58c. Broum. kotl. (bližší okolí Broumova; Mezimostí), 61b. Týnišť. úv., 63f. Českořeb. úv., 66. Hornosáz. pah. (Baštinov j. od Havlíčkova Brodu), 67. Česko-

mor. vrch. (Jindřichův Hradec; Pávov u Jihlavy; bližší okolí Telče), 68. Mor. podh. Vysoč. (Ptáčov u Třebíče; Častotice), 69. Želez. hory (Trhová Kamenice), 71. Drah. vrch. (Lipovec a Bukovinka v jz. části okresu), 72. Zábř.-unič. úv. (Zábřeh a okolí), 73b. Hanuš. vrch. (Lichkov z. od Králik; Hoštejn z. od Zábřehu), 74. Slez. pah. (Vidnava; Červená Voda; Velké Heraltice; Jakartovice), 75. Jes. podh. (Jivová v. od Šternberka). 83. Ostr. pán. (roztr.). — O: 90. Jihl. vrchy (Praskolesy z. od Telče).

Šourkovy údaje o výskytu v Obřím dole v Krkonoších jsou mylné a týkají se *S. graminea*; údaje z Rýchor vyžadují ověření (viz ŠOUREK Květ. Krkonoš 146, 1969).

Celkové rozšíření: Eurasijský druh. Evropa s te-
žištěm v mírném a subtridionálním pásmu: na sever do
Irska, Dánska a J. Skandinávie, ve Středozeří přibližně po
42-44° s. š. (Pyreneje, Korsiku, s. Itálii, stř. Jugoslávii
a Bulharsko). Mírné pásmo Asie. — Mapy: AFE 1983: 77.

10. *Myosoton* MOENCH — křehkýš*)

Myosoton MOENCH Meth. Pl. 225, 1794. — Syn.: *Malachium* FRIES Fl. Halland. 1: 77, 1818 (ut *Malachia*). — *Stellaria* L. subgen. *Myosoton* (MOENCH) PAX in ENGLER et PRANTL. Natürl. Pfl.-Fam., 3/1b: 79, 1889.

Poznámka: Monotypní rod spojovaný někdy s rodem *Stellaria*, od něhož se liší 5plodolistovým gyneceem; tobolka s 5 čnělkami se otvírá nanejvýš do třetiny 5 dvouzubými chlopněmi. Diferenční znaky vůči *Stellaria nemorum*, s níž bývá dosti často zaměňován, viz v textu o *S. nemorum*.

1. *Myosoton aquaticum* (L.) MOENCH — křehkýš vodní Tab. 25/2

Myosoton aquaticum (LINNAEUS) MOENCH Meth. Pl. 225, 1794. — Syn.: *Cerastium aquaticum* L. Sp. Pl. 439, 1753. — *Stellaria aquatica* (L.) SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 1: 319, 1772. — *Malachium aquaticum* (L.) FRIES Fl. Halland. 1: 77, 1818.

Exsikáty: Fl. Českoslov. Exs., no 19. — PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 1127. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 246. — Extra fines: Fl. Siles. Exs., no 81. — HAYEK Fl. Stir. Exs., no 419. — Pl. Finl. Exs., no 1167. — Pl. Polon. Exs., no 526.

Vytrvalé byliny s tenkým větveným křehkým oddenkem tvořícím kromě květonosných lodyh četné nadzemní sterilní výhonky. Lodyhy poléhavé nebo vystoupavé, (15-)25-80(-120) cm vys., jednoduché nebo chudě větvené, zvláště v uzlinách velmi křehké a lámavé, v dolní části obvykle kořenující, čtyřhranné, lysé, v horní části a v květenství ± oblé, odstále chlupaté a zpravidla i hustě lepkavě žláznaté. Listy vstřícné, 2-6(-8) cm dl., 1-4 cm šir., vejčité až podlouhle vejčité nebo eliptické, zašpičatělé, v horní a střední části květonosných lodyh mírně srdčitou až uťatou bází přisedlé, v dolní části a na sterilních výhoncích řapíkaté; řapík 0,5-3,0 cm dl., podobně jako okraje na bází přisedlých lodyžních listů brvitý; v úžlabí listů často krátké sterilní větévky, řidčeji chudokvěté vidlany. Květy 5četné, v řídkých vidlanech; listeny bylinné, jen nejhořejší s úzkým blanitým lemlem, tvarem i velikostí podobné horním lo-

dyžním listům, na okraji s dlouhými žláznatými i krycími mnohobuněčnými chlupy. Kališních lístků 5, vejčité až vejčité kopinaté, 5-8 mm dl., s úzkým blanitým okrajem, hustě žláznaté, nesklé, za plodu až 15 mm dl., přitisklé k tobolce; korunních lístků 5, dvoudílné, bílé, o málo (nanejvýš o 1/2) delší než kališní; tyčinek 10, prašníky za zralosti slabě fialově naběhlé; čnělek 5. Tobolky široce vejcovité, ± zděli, za zralosti až o 1/4 delší než kalich, otevírající se nanejvýš do třetiny 5 dvouzubými chlopněmi. Semena okrouhle ledvinovitá, 0,7-1,0(-1,3) mm šir., hnědá, papilnatá. V-X. Protandr. Entomogam. Hkf.

2n = 28 (ČSR: 16. Znoj.-brn. pah.)

Variabilita: Odchytky jsou v mezích obvyklé flukuační variability a představují většinou taxonomicky bezcenné ekomorfózy. Jako var. *sylvaticum* (SCHUR) bývaly označovány syté zelené rostliny robustnějšího vzrůstu s chabými a velmi křehkými lodyhami (stinná lesní místa, stinná a velmi zapojené pobřežní lemy). Nižší, přibližně 15-30 cm vysoké, svěže až žlutavě zelené a poměrně chudokvěté rostliny pocházející ze suchých, nezfídka výslunných míst, hodnotí starší literatura jako var. *arenarium* (GODR.) Vzácně se vyskytují rostliny žláznaté jen v květenství (var. *glabratum* PETERM.).

Ekologie a cenologie: Pobřežní lemy, okraje mělkých toků, vlhké příkopy a luční strouhy, stinná místa v lesích, vlhčí lemy lesních a údolních cest, břehy a letněná dna rybníků. Nezfídka na antropicky značně ovlivňovaných stanovištích (opuštěné skládky, úhory, ru-

*) Zpracovala M. Dvořáková.